Четири или петь мѣсеци нѣщо послѣ това, азъ се пакъ видѣхъ съ любезния приятель и като му расказахъ за случката и за заключението на дѣдо Сейно, той замлъкнѫ. Вече не помисли да се оплаква отъ селенитѣ и искаше да забрави биковетѣ и айгъритѣ. Колчимъ му се загатнеше за това, той казваше: „човѣкъ се лъже."

И така дѣдо Сейно, селенинътъ дѣдо Сейно, бѣ правъ.

Колко хубаво щѣше да стори Министерството ако, прѣди да бѣше похарчило „крината съ жълтици," бѣше попитало и послушало нашитѣ дѣдо Сейновци. **Д. Мариновъ.**

Нѣколко думи за изселяванието на помацитѣ изъ Родопскитѣ покрайнини.

Въ едно отъ писмата си изъ Родопитѣ[1]) като излагахъ резултатътъ отъ неумѣло водената пропаганда за свѣстявание българитѣ отъ мохамеданско вѣроисповѣдание, споменахъ мимоходомъ, че Чепинскитѣ помаци не можехѫ да се прѣдотвърнѫтъ отъ изселяванието.

Въпросътъ по изселяванието изъ България на мохамеданцитѣ въобще, и на българо-мохамеданцитѣ частно, е въпросъ доста важенъ и неговото разрѣшение е въ свързска съ националното и икономическо развитие на нашето отечество. Тоя въпросъ заслужва да се кажѫтъ нѣколко думи по него.

Доста се е писало за причинитѣ на изселяванието. Повечето го отдаватъ на мюслюманския фанатизмъ, когато въ сѫщность играѭтъ роль и други фактори, отъ които по-главни сѫ пограничното положение на новитѣ поминъчни условия на помашкитѣ покраини. Трѣбвало би по-основно изучвание на всичкитѣ причини, па да се вземѫтъ мѣрки за задържанието на населението.

Слѣднитѣ сѫ споредъ менъ причинитѣ за изселяванието на помацитѣ.

1) *Мѫчния поминъкъ.* Пограничното положение на околиитѣ Пещерска и Рупчоска е поставило повечето помашки и

---

[1]) *Писма изъ Родопитѣ.* Писмо XVIII. Исторически прѣгледъ на покраината Чепино. „Свобода," год. VII, брой 1085.

български села въ много лоши поминъчни условия. Разни прѣпятствия имъ се правѭтъ отъ митарственнитѣ власти, когато отиватъ да обработватъ двувластнитѣ си имущества. Митарственнитѣ кордони умѫчнихѫ поминъчнитѣ свързски на пограничнитѣ населения и отъ двѣтѣ страни.[1] Освѣнъ това за овцитѣ, които искарватъ на зимовище въ Турско, принудени сѫ да плащатъ два беглика: единъ на Турция и единъ на България. По тая причина дребния добитъкъ отъ година на година се намалява, поминъкътъ се умѫчнява до нѣмай-кѫдѣ и щѫтъ не щѫтъ хората се изселяватъ въ Турско, за да нѣматъ работа съ двувластни имущества и двойни беглици.

Единъ по-пригоденъ правилникъ за приспособлението на онъзи часть отъ закона за митницитѣ, която се отнася до двувластнитѣ имущества и едно съглашение съ Турция за уреждание въпросътъ за беглицитѣ, до край би отстранили тая причина за изселяванието. Че турското правителство ще се съгласи за уреждането на тоя въпросъ нѣма никакво съмнѣние, защото и неговитѣ подданници—мюслюмани и християни — задъ границата постоянно го молѭтъ да се тури край на тѣхното безисходно поминъчно положение по сѫщитѣ причини. Нашето законодателно тѣло би трѣбвало да обърне сериозно внимание върху този въпросъ.

2) *Навикътъ на населението да не почита законитѣ.* Прѣди освобождението, държавнитѣ закони мѫчно си сѫ пробивали пѫть за прилагание въ планинскитѣ мѣста. Законитѣ на тютюня, барутя, горитѣ и т. н. никога не сѫ били прилагани въ помашкитѣ покрайнини. Строгото приложение на фискалнитѣ закони подиръ освобождението, се е считало отъ помацитѣ като умишленно притѣснение насочено нарочно противъ тѣхъ, за да се изселѭтъ. Случвали сѫ се убийства зарадъ ока тютюнь и дълговрѣменни влачения по сѫдилищата, зарадъ два изгорѣли кютюка. Осѫжданитѣ за такива закононарушения сѫ продавали имуществата си за исплащание глобитѣ и слѣдъ това сѫ се изселявали задъ границата съ твърдо убѣждение, че сѫ мѫченици на християнската невѣротърпимость.

За отстранение тая причина, испълнителитѣ на законитѣ би трѣбвало да се отнасѭтъ по-мегко съ тия прости хорица,

---

[1]) По митническия кордонъ между Южна-България и Турция направихми нѣколко бѣлѣжки въ Пловдивския в. „Новини“ брой 9-й отъ 1886 год.

догдѣ се по опитомятъ и изучятъ законитѣ. Осѫденитѣ на каквито и да е глоби, ако сѫ бѣдни, трѣбва да се приучватъ било отъ кметоветѣ, било отъ чиновницитѣ да подаватъ прошения до надлѣжнитѣ мѣста за опрощавание глобитѣ, та зарадъ 20—30 лева глоба държавата да не се лишава отъ 5—6 души жители. Случвало се е, че осѫдения е бивалъ несъстоятеленъ, та хемъ е избѣгвалъ въ Турция, хемъ глобата се е опрощавала слѣдъ избѣгванието му, когато по-добрѣ е да се жертвува глобата, а да си останѫтъ хората.

3) *Военната повинность.* Помацитѣ и въ турско врѣме сѫ отбѣгвали кръвния данъкъ: а) чрѣзъ крияние истинското число на жителитѣ; б) чрѣзъ прѣдставяние лъжовни списъци за възрастнитѣ младежи; в) чрѣзъ бѣгание и скриванпе въ затънтени села и колибици, или пъкъ въ други санджаци и вилаети; г) чрѣзъ откупъ и д) чрѣзъ побѣгвание отъ войската. До 1879 год. 30 кѫщи помашки въ наше село, само 3—4 войника сѫ дали на Турция, и то двамата прѣзъ врѣмето на Русско-турската война. Въ нуфузитѣ фигурирахѫ само дѣца, жени и старци. Нѣколко години подиръ освобождението помацитѣ давахѫ лъжовни списъци и на румелийското правителство. Когато обаче, тая възможность имъ се отне, то подлежащитѣ на отбивание военната повинность въ милицията бѣгахѫ или се криехѫ по колибитѣ, или минувахѫ задъ границата, гдѣто ставахѫ ратаи. Подиръ съединението по-заможнитѣ се откупуватъ, но бѣднитѣ пакъ бѣгатъ и твърдѣ малцина се рѣшаватъ да отбиватъ военната повинность. Въ това отношение, помацитѣ сѫ по-фанатици отъ самитѣ турци.

Истина е, че кръвния данъкъ е най-тежкия отъ всичкитѣ данъци и не би трѣбвало да се прави исключение за никого; но единъ пѫть направено исключение за мюслюманитѣ да се откупуватъ, може да се направи йоще една стѫпка напрѣдъ — и то само за помацитѣ — като се намали откупната стойность отъ 500 на 200 лева, йоще повече че крайграничното население често пѫти се вдига на потери да прѣслѣдва разбойници и по тоя начинъ то испълнява единъ видъ военна тегоба, като завардва мирътъ и тишината по край границата. И Австрия е правила отстѫпки въ Босна, и Ромѫния въ Добруджа, и ние трѣбва да направимъ тамъ гдѣто трѣбва.

4) *Неумѣлото водение пропагандата за свѣстяванието на помацитѣ.* Въодушевени отъ желанието да се докаратъ

да съзнаѭтъ народностьта си българитѣ отъ мохамеданско вѣроисповѣдание, нѣколко души се завзехѫ още прѣзъ 1882 год. да въведѫтъ полегка легка българското писмо у помацитѣ. Правителствата, както на България, така и на бившата Ист. Румелия се притекохѫ на помощь на инициаторитѣ и имъ отпуснѫхѫ нуждинтѣ помощи. Обаче непосрѣдственнитѣ работници неразбирахѫ добрѣ дѣлото, за което бѣхѫ се нагърбили, и отъ пропагандата се получихѫ отрицателни резултати. Единъ отъ мотивитѣ за да се работи по свѣстяванието бѣше тоя, че помацитѣ се изселявахѫ. Инициаторитѣ се надѣяхѫ, че чрѣзъ свѣстяванието ще се спрѣ изселяванието. Пропагандата се почнѫ въ Чепино съ отварянието на едно първоначално българомохамеданско училище. Фанатицитѣ помаци гледахѫ съ подозрително недовѣрие на това училище и започнѫхѫ да се изселяватъ повече, особенно отъ селата Лѫженье и Баня, отъ гдѣто имаше най-много ученици въ училището. Прѣди 4 год. захванѫ се пропаганда и въ Рупчоската околия, отвори се държавно трикласно училище въ с. Орѣхово; ала и тамъ се постигнѫ отрицателенъ резултатъ: отъ 150 кѫщи помашки прѣди отварянието на училището, останѫли сѫ сега около десетина.

Като имаме тѣзи факти на лице, пропагандата за свѣстяванието на помацитѣ, трѣбва за сега или да се остави на страна, или пъкъ да се повѣри въ рѫцѣтѣ на опитни хора, които по-систематически да покаратъ това дѣло, добротворното влияние на което ще се отрази и върху помацитѣ извънъ границитѣ на България.

5) *Лакомията на нѣкои наши българи да прѣкупуватъ земитѣ на помацитѣ.* Горчива истина е, че нѣкои богаташи сѫ хвьрлили око да прѣкупуватъ цѣли села. Прѣди двѣ години единъ Пещерецъ и единъ Пазарджичанинъ поднасяхѫ услугитѣ си на Костандовчанье да прѣкупѭтъ цѣлото село, което послѣ да продаватъ на дошленци изъ Македония. Неотдавна нѣколцина българи изъ Станимака сѫ хвьрлили око на с. Дряново (Рупчоска околия) и се стараѭтъ да го прѣкупѭтъ. За съжаление е, че такива лъжливи доброжелатели, захващатъ да се явяватъ за всички помашки села. Испьрво тѣ се приближаватъ до селскитѣ пьрвенци и съ разни обѣщания ги привличатъ на своя страна. Подиръ това слѣдватъ домашнитѣ записи.

Тукъ би трѣбвало правителството да се намѣси и да защити имуществата на хората отъ подобни посегателства. Продаванието и купуванието на цѣли села безусловно трѣбва да се запрѣти.

6) *Унищожението традиционното първенство на агитѣ.* По край религиозния фанатизмъ и покрай проповѣдитѣ на софтитѣ, що ежегодно прѣзъ рамазана кръстосватъ мюслюманскитѣ села, пьрвенцитѣ помаци тоже насьрдчаватъ събратията си да напущатъ хубавата си родина. На това обстоятелство твърдѣ малко внимание се е обрѣщало при изучванието причинитѣ за изселяванието; защото твърдѣ малко се знае, както за отношенията на помацитѣ къмъ тѣхнитѣ пьрненци, така и за отношенията на тѣзи послѣднитѣ къмъ пьрвитѣ и къмъ правителството. Тукъ е нуждно едно обяснение.

Въ всѣка покраина, па даже и въ всѣко помашко село, помацитѣ иматъ по единъ пьрвенецъ, когото всички уважаватъ и почитатъ волно или неволно. Пьрвенцитѣ, наричани *аги*, биватъ пó-заможни хора, и било по прѣдание, било поради заслуги, било поради происхождение, тѣ се ползуватъ съ нѣкакви права, осветени тѣмъ отъ правителството; защото това послѣдньото не е въ състояние ни войска да вземе, ни данъкъ да събере, ни власть да упражни безъ съдѣйствието на агитѣ. Какви роли сѫ играли тѣзи пьрвенци и съ какъвъ авторитетъ сѫ се ползували както прѣдъ царскитѣ власти тъй и между населението, достатъчно е да си припомнимъ, какъ бащата на тъмрѫчлията Ахмедъ ага е влазялъ въ Пловдивъ съ 600 въорѫжени помаци, кога е правилъ посѣщение на пашата; какъ тъмрѫчлията Ахмедъ ага е билъ фактическия заповѣдникъ и управитель на Рупчоската нахия, състояща се отъ 66 села прѣди освобождението ни; какъ сѫщийтъ задьржа 21 помашки села (въ Рупчоската и Пещерската околии), които споредъ Берлинския договоръ принадлежахѫ на Източна Румелия и които споредъ Турско-Българското съглашение отъ януарий 1886 год. бѣхѫ прѣдадени на Турция. Нѣма нужда да добавями за влиянието и подвигитѣ на Барутинлията Ахмедъ-ага въ покраината Доспатъ и на Дорковалията Мохамедъ ага въ покраината Чепино, защото това е извѣстно на всички, които сѫ чели за Баташкото кланье. Тукъ ще кажемъ само, че тѣхнийтъ другарь по подвигитѣ имъ и замѣстникъ по пьрвенството имъ Хаджи Алишъ Пехливанъ въ с. Баня Чепин-

ска, до неотдавна располагаше съ общинскитѣ гори и пасбища, отдаваше ги на експлоатация и наемъ и приходътъ си распрѣдѣляше съ йоще нѣколцина второстъпенни първенци. Помашкото население, вмѣсто да негодува противъ злоупотрѣлитѣ съ общинскитѣ имоти, прѣзъ байрямскитѣ праздници се стича и имъ прави тържественни посѣщения, като на едни мѣстни князове.

Новото положение на работитѣ подиръ освобождението на България, като недопущаше никакви привилегии, автономията на помашкитѣ покраини се унищожи сама по себѣ. Слѣдъ възвръщанието си отъ бѣгството, прѣзъ врѣмето на войната, помацитѣ бѣхѫ изненадени отъ равенството, което установявахѫ законитѣ на Ист. Румелия. Агитѣ по селата бѣхѫ поразени, защото имъ се отнѣмаше властьта надъ простото население. Йоще повече бѣхѫ поразени, кога разбрахѫ, че новитѣ закони поставятъ строгъ контролъ надъ дѣлата имъ. Слѣдъ това настѫпи агитацията за прѣселявание, подклаждана и отъ вънкашни проповѣдници, отъ цариградскитѣ софти— които забикалятъ мюслюманскитѣ села въ Сѣверна и Южна България. Софтитѣ проповѣдватъ на помацитѣ, че истинскитѣ мюслюмани не бива да живѣѭтъ въ християнски държави, и да се подчиняватъ на християнски правителства, а агитѣ като потвърждаватъ проповѣдитѣ на софтитѣ, улесняватъ по възможности изселяванието, било като намиратъ прѣдварително мѣсто за изселявание, било като извикатъ отъ нейдѣ лакоми прѣкупници за имотитѣ на прѣселенцитѣ.

До съединението на Южна България къмъ Сѣверна, изселяванието не бѣше толкозъ усѣтно. Прѣзъ година, прѣзъ двѣ само по нѣколко домакинства се изселявахѫ. Останѫлитѣ се хранянхѫ отъ надѣждата, че ха днесь, ха утрѣ, властьта на правовѣрнитѣ пакъ ще замѣсти оная на гяуритѣ. Прогласи се съединението. Българскитѣ войски завзехѫ Южна България, но невлѣзохѫ въ непрѣдаденитѣ Родопски села въ Рупчоската и Пещерската околии. Когато пъкъ слѣдъ Сърбско-Българската война, се заведохѫ прѣговори между нашето правителство и турското за формалното отстѫпвание на казанитѣ села на Турция, първенцитѣ въ чепинскитѣ села замислихѫ да ли не е възможно и тѣхната покраина да се върне на Турция, йоще повече, че Чепино по географическото си положение и по поминъчнитѣ си свързски съ Доспатъ и Разлогъ, повече би

имало право да иска да бѫде управлявано отъ Турция. Агитѣ направихѫ ето що. Направихѫ единъ махзаръ до Великия Везиръ и го моляхѫ да ходатайствува прѣдъ коммисаритѣ по съглашението, щото и Чепино да се отстѫпи на Турция заедно съ другитѣ 20 родопски села. Тая имъ просба, обаче, останѫ безъ послѣдствие.

Огорчени помашкитѣ първенци отъ несполуката си, тѣ започнѫхѫ изново да подбуждатъ населението да се изселява. Тѣхнитѣ агитации се подкрѣпихѫ и отъ самото правителство, което наскоро слѣдъ съединението, безъ да вземе въ съображение религиознитѣ нрави на помацитѣ и мѭждуособнитѣ имъ отношения съ християнитѣ, слѣ до тогавашнитѣ особенни религиозни общини въ смѣсенитѣ села и ги прѣобърнѫ въ административни.

Първенцитѣ насърдчавахѫ изселяванието и словомъ и дѣломъ. Банченикътъ хаджи Алишъ Пехливанъ, за да увѣри съселенитѣ си, че не е вече за живѣение въ родината имъ, испроводи и сина си да се прѣсели задъ границата, въ с. Бабекъ. А пъкъ Лѫжаненикътъ Хаджи Хатипъ, макаръ да бѣ далъ сина си да се учи българска книга, лошата обноска на единъ стражарь го ожесточила до толкозъ, щото заминѫлъ за Мала Азия и намѣрилъ мѣсто за съселенитѣ си. Слѣдъ завръщанието си, той ги излъгалъ, че околностьта на Ески-Шехиръ, съ плодороднитѣ си земи, дѣвственитѣ си гори, горѣщитѣ си бани и благоприятния си климатъ, най-много приличала на Чепино. Подлъгани по тоя начинъ, 30 семейства си продадохѫ недвижимитѣ имоти и послѣдвахѫ Хаджи Хатипа въ Азия. Втори пѫть се дигнахѫ отъ Лѫжанье 20 семейства и вѣроятно е, че би ги послѣдвали и останѫлитѣ, ако нѣкои отъ изселенитѣ, като се върнѫхѫ да приберѫтъ вересиитѣ отъ продаденитѣ си имоти, небѣхѫ имъ расказали че сѫ се раскаяли за бѣгството си. Послѣдвахѫ подиръ това изселявание и отъ другитѣ села. Дорковянинътъ Абди чаушъ вдигнѫлъ на изселявание десетина семейства, защото за едно прѣстѫпление синъ му билъ закаранъ върданъ до Ракитово. Единъ Ракитованинъ, защото не сполучилъ да бѫде избранъ кметъ, надумалъ 15 семейства да се изселѭтъ. Отъ с. Баня прѣзъ 1888 год. се изселихѫ до 30 семейства. Отъ тогава насамъ, всѣка година се изселяватъ по нѣколко семейства и на мѣстата имъ дохождатъ българи изъ Македо-

ния. Тѣзи послѣднитѣ, мѫчени и обиждани въ Турско, щомъ стѫпьѭтъ въ свободна България, искатъ да отплащатъ за страданията си и неживѣьѭтъ добрѣ съ новитѣ си съсѣди. Нѣма съмнѣние, че и помацитѣ лошо се отнасятъ съ дошленцитѣ изъ Македония, и взаимнитѣ гонения захващатъ.

Изселяванието на Чепинскитѣ и Рупчоскитѣ помаци, ако и да неотива тъй бързо, както за голѣма жалость станѫ изселяванието на помацитѣ изъ Ловчанско, Плѣвенско, Врачанско и Орѣховско, но все таки то се отразява върху численностьта на населението. Трѣбвало би да се вриматъ мѣрки. Между многото причини, които трѣбва да ни стрѣснѫтъ, за да спрѣмъ изселяванието, една е и тая, че повечето отъ помацитѣ неотиватъ въ Одринско и Македония, а въ Азия, гдѣто за винѫги биватъ изгубени за българската народность.

Въ настояще врѣме, помашкитѣ села достатъчно сѫ се измѣнили. Селото Лѫжанье безъ малко е станѫло чисто християнско село. Числото на помацитѣ до толкозъ е намалѣло, щото не сѫ въ състояние да поддържѫтъ джамията си и правителството имъ е отпущало помощь за да ѭ исправьѭтъ. Въ с. Баня повече отъ 60 български семейства сѫ замѣстили изселившитѣ се помаци. Отъ Ракитово, неотдавна се изселихѫ около 15 семейства. Сѫщо и отъ Дорково, отъ гдѣто пѫтьтъ за изселяванието е отворенъ отъ Дорковянинътъ Мохамедъ-ага — единъ отъ авторитѣ на баташкитѣ кланьета — йоще при наближаванието на Руситѣ. Селото Костандово цѣло се готви за изселяване, щомъ се намѣрьѭтъ купувачи на недвижимитѣ имоти. Нѣма до сега изселени помаци само отъ селото Корово.

Сѫщото е и въ Рупчоската околия. Селото Орѣхово е току-речи останѫло безъ помаци.[1]) Дрѣново и Брѣзовица, отъ чисто помашки сѫ станѫли смѣсени. Дормушево е почти изселено. Въ нѣколко села населението се е преполовило. Отъ останѫлитѣ повече се готвьѭтъ да се изселяватъ.

Хр. П. К.

---

[1]) Главната причина за изселяванието на помацитѣ изъ с. Орѣхово е, отварянието на трикласното училище въ това затънтено село. Хубава мисъль е обладавала инициаторитѣ по отварянието на това училище, но неумѣлото повеждание на пропагандата пропѫди повече отъ 100 семейства. За сега въ Орѣхово сѫ останѫли около десетина такива семейства отъ 150.